

מזיכרונותיה של לילי מלמד לוי על התמוטטותה של אימה בעקבות הידיעות על פרוץ המלחמה.

"זה סתם צירוף מקרים טרגי", אמרה גברת רֶסְבֵקָה. "די, די לבכות", היא הוסיפה וחיבקה את אמא.

אבל אמא לא הפסיקה לבכות.

"אין מה לעשות, צריך לקבל את הדברים בחכמה", אמרה דודה רבקה בהתנשאות שלא במקומה, ואמא פרצה בבכי היסטרי ממש, כי דודה רבקה היתה תמיד כזאת שיודעת רק להרגיז.

יצאתי לחצר והתיישבתי על מדרגות הכניסה. עד מהרה הצטרפו אלי גם פיפי וטוֹשֶקָה. היינו שלוש ילדות מבוהלות, ישבנו והחרשנו. הקולות שנשמעו מתוך הרדיו כבר סיפרו לנו הכול. גרמניה תקפה את פולין, ואנגליה וצרפת הכריזו מלחמה. פרצה מלחמת עולם, השנייה באותה מאה!

כל הגבולות של מדינת בולגריה נסגרו. אין יוצא ואין בא. אחי ז'קו היה על הרכבת בדרכו לפריס, ואמא לא הצליחה להירגע.

"לאן שלחתי את בני?" בכתה אמא, "איפה הוא יהיה עכשיו, בתוך התופת?"

לא הבנתי מאין אמא מוציאה כל-כך הרבה דמעות.

אבא הלך למשרד, כי רק שם היה טלפון. הוא ניסה לברר עם הדודים בסופיה היכן נמצא אחי. השאלה היתה אם הוא חצה כבר את הגבול, או שעדיין לא. חלפו שעות של ציפיה מורטת עצבים, ולבסוף אבא חזר עם רופא הבית שלנו. הוא הזריק לאמא זריקת הרגעה, וסוף סוף היא נרדמה. שמעתי את אבא מסתובב בבית הנה והנה במשך שעות. עם בוקר הגיעה סוף סוף הידיעה הגואלת. אבא רץ במדרגות, התפרץ לחדר השינה והכריז: "הוא בדרך הביתה, הכול בסדר, הרכבת לא הורשתה לחצות את הגבול".

ובאמת, בשעות אחר הצהריים שב אחי ממרחקים. כל-כך שונה היה מאותו נער שמח ונרגש שליוונו רק לפני יומיים לתחנת הרכבת! חלומנו נקטע. בדמיונו בוודאי כבר ראה את פריס, עיר האורות של שנות ה-30 העליזות. ואני עוד קינאתי בו, באחי המסכן!

מצבה של אמא לא היה טוב. המתח והפחד הכריעו אותה. היא שכבה במיטתה, ובבית הסתובבו רופאים ויועצים אחרים. ימים חלפו, ואמא עדיין היתה חולה. אחיותיה של אמא הגיעו מסופיה כדי לסייע לה. יום אחד נשאו את אמא על הידיים, ממש כמו שנושאים תינוקת, ובטרם הספקנו להיפרד ממנה, נעלמו כולם.

"לאן הם הולכים?" שאלתי את ניני, והיא ענתה לי בקול עצוב ובלחש: "לעיר הגדולה, לסופיה".

"למה? מה יש שם שאין כאן?"

"היא זקוקה לאשפוז, לוקחים אותה לבית חולים", אמרה ניני ופרצה בבכי, ואני הצטרפתי אליה בבכי גדול. רק פיפי עמדה בצד, חיוורת ושותקת.

ביתנו התמלא בקרובי משפחה, חברים ושכנים, שהתייצבו ובאו לתמוך בנו ולעזור בבית, שנשאר בלי אמא.

ראשונה הגיעה דודה סופי. כולם קראו לה "לה בוליסה", תואר שנבע ממעמדה כאשתו של אחיו הבכור של אבא. לכל אחד במשפחה היו המעמד שלו והדרגה שלו. היו דודים ודודות שהגיע להם הרבה כבוד, היו כאלה שהגיע להם פחות, והיו כאלה שציפו מהם לחלוק כבוד לאחרים. לא הבנתי על-פי איזה מדד נקבעת הדרגה, אך דבר אחד ידעתי מאז ומתמיד: "לדודה סופי יש להתייחס בהרבה כבוד, והעיקר - יש להיזהר ממנה!" לכן השתדלנו שלושתנו לרצותה. לא אהבנו את דודה סופי; כיבדנו אותה אבל גם קצת פחדנו ממנה.

את גברת רֶסְבֵקָה השכנה אהבנו וכיבדנו כולנו. היא נכנסה לביתנו דרך הפשפש הקטן של הגדר, המפרידה בין החצר האחורית שלנו ושלה. תמיד הופיעה עם מגש או תבנית בידה. הכול ידעו שהיא אוהבת לבשל וגם לאפות דברים טובים.

"בואו לאכול, ילדות", הזמינה אותנו.

"הן כבר אכלו", ענתה במקומנו לה בוליסה וקפצה את שפתיה. לפעמים נדמה לי שהיא לא אהבה את גברת רֶסְבֵקָה.

"אין דבר, אוכל עוזר להתגבר על העצבות", התעקשה גברת רֶסְבֵקָה, ומיד תפסה בידיה אחת מאיתנו, הרימה אותה גבוה גבוה, נישקה אותה ברוך והורידה אותה בזהירות. וכך המשיכה עם השנייה והשלישית. אהבתי את החיבוקים של גברת רֶסְבֵקָה. אמא אמרה שגברת רֶסְבֵקָה היא כמו "לחם לבן טרי", וכולנו הרי אהבנו את הלחם הלבן והטרי שפֶטְרָנָה הביאה מהמכולת. הכי טעימה היתה ה"נשיקה" של הלחם הלבן, כשהיא ממולאת בגבינה בולגרית.

ועוד "בת דודה" צצה בביתנו בזמן מחלתה של אמא, ושמה אידה. לא ידעתי מיהי או מהיכן הופיעה, אבל היא נשארה איתנו כל הזמן, אפילו בלילות, כאשר לה בוליסה שבה לביתה. אני הייתי אדישה לכל האנשים שמילאו את הבית. בשבילי הבית היה ריק, כי אמא לא היתה בו.

הסתובבתי כמו סביבון: מהבית לבית-הספר, מבית-הספר למכבי וחוזר חלילה.

אחותי לא הצטרפה לשיטוטים הבלתי פוסקים שלי. היא מצאה לעצמה מפלט בספרים.

תמיד היו אצלנו בבית הרבה ספרים.

מאז ומתמיד אני זוכרת את אחי קונה ספרים. הוא היה קונה ספרים מושבע, וגם היה רשום בהוצאת ספרים ידועה בבולגריה, בשם "זרעים של זהב". בכל פעם שהוציאו לאור ספר חדש, אחי קיבל אותו לבית ושמחתו היתה גדולה. אבל לא די היה לו בכך: אחי ביקר בקביעות בחנות הגדולה לכלי כתיבה וספרים של אדון סטויאן, במרכז העיר. היה מין הסכם ביניהם,

שבכל פעם שיופיע ספר חדש - אדון סטויאן ישמור אותו לאחי. לפעמים נדמה היה לי שישנה מין תחרות בין כל החברים של אחי על ספרים חדשים. על כל פנים, החדר של אחי הלך והתמלא בספרים. הם היו מסודרים על האצטבאות, מונחים על השולחן ועל הכיסא ואפילו זרוקים על הארץ. יום אחד צץ בבית ארון ספרים חדש וגדול. אחי דאג לכך שהוא יעמוד בחדרו, ומיד התחיל לסדר את הספרים.

"לכי תביאי לי מטלית אבק", ציווה עלי.

"מה פתאום", לחשתי לעצמי ונעלמתי מאחורי הדלת, אבל פיפי כבר רצה במדרגות ושבה מיד עם מטלית אבק. שניהם סידרו את הספרים בארון הגדול, בעל שתי דלתות הזכוכית. ז'קו סגר את הדלתות ונעמד להסתכל במעשה ידי.

"ארון יפה", אמרה פיפי.

"כן", ענה אחי, "ויש בו מקום רב לספרים". ובעודו מדבר, סובב את המפתח של הארון בתוך המנעול, והכניסו לכיסו.

"למה אתה סוגר את הארון?" שאלה פיפי, ואחי השיב לה במבט החלטי, ואמר בקצרה: "ככה".

פיפי רצה לכיוון המדרגות, ואני אחריה. היא דילגה שתיים שלוש מדרגות יחד, וכדי להשיגה עליתי עם ישבני על המעקה והחלקתי למטה במהירות.

"אמא, הוא סגר את הארון החדש במפתח", הלשינה פיפי, ועיניה כבר זלגו דמעות.

אמא עמדה על-יד תנור הבישול הגדול, ובחשה בכף עץ בסיר גדול. היא הסירה את הסיר מהכיריים, ואמרת לפטרנָה, "הקטיני את האש". היא עלתה במדרגות, פיפי אחריה, ואני אחריהן. דלת חדרו של אחי היתה עדיין פתוחה.

"אמא, הארון כל-כך יפה, כל הספרים מסודרים כמו חיילים, תראי", קיבל אחי את פניה בשמחה ובהתלהבות.

"תחזיר את המפתח למנעול", אמרה אמא בקצרה, והוסיפה, "ספרים הם לא חפצי נוי, אתה לא תסגור יותר את הארון, ברור?"

פיפי עמדה בצד וחייכה מבעד לדמעותיה, ואני שמחתי עד לב השמים. אמא מעולם לא כעסה על אחי, לא איימה עליו, והעיקר, מעולם לא נזפה בו בנוכחותנו.

ומאז נשאר המפתח תקוע במנעול, ואחותי קראה בספרים כרצונה. עכשיו הוסר כל פיקוח עליה והיא יכלה לחפש לעצמה מפלט בעולם הנפלא של הספרים.

מקור: לילי מלמד לוי, לחיות את החלום, ילדות והתבגרות ברוסה שבבולגריה, תשס"ב, הוצאת יד ושם. עמ' 56-60.